

Неда Н. Стефановић*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за србистику

ЗАМЕНИЧКЕ ПРИСВОЈНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: ПРАГМАТИЧКИ И СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИ ФАКТОРИ УПОТРЕБЕ

Предмет овог рада су две врсте заменичких присвојних конструкција у српском језику, од којих је једна исказана присвојном заменицом, а друга енклитичким обликом личне заменице у дативу (Моја другарица је дипломирала / Другарица ми је дипломирала). Циљ рада био је утврђивање контекстуалних утицаја на склоност говорника ка употреби једног од ових двају облика. Наша хипотеза била је да је тематизованост посесора један од фактора, узимајући у обзир подударност дативске присвојне конструкције са субјекатским дативом, као и да још један од фактора представља социјална блискост између посесора и посесума, а с обзиром на подударност дативске присвојне конструкције са етичким дативом. Спроведен је експеримент са судом граматичности, као и квалитативно истраживање путем интервјуа са фокус-групом. Резултати квантитативног упитника нису потврдили хипотезу, будући да је у свим условима превасходно бирана опција са присвојном заменицом, као неутралнија, премда је примећено давање нижих оцена дативској конструкцији у контексту без топикализације посесора. Резултати интервјуа са фокус-групом, са друге стране, показали су постојање снажних интуиција говорника о утицају тематизованости посесора, као и блискости посесора (када је тематизован) према посесуму. Додатне опсервације испитаника о утицају блискости између говорника и његовог саговорника на одабир конструкције могу представљати и један од разлога за изостанак утицаја поменутих фактора у квантитативном делу истраживања. Резултати истраживања показују да постоји испреплетеност падежних значења која доводи до експресивности дативске конструкције, као и да постоји утицај информацијске структуре на преношење додатних значења осим присвојног.

Кључне речи: српски језик, социјална дистанца / блискост, тематизованост, присвојне конструкције, посесор, посесум

1. Увод

У овом раду бавићемо се двама присвојним конструкцијама у српском језику, од којих се једна гради уз помоћ присвојног придева или придевске заменице, а друга уз помоћ именице или енклитичког облика личне заменице у дативу (Моја другарица је дипломирала / Другарица ми је дипломирала). Предмет нашег рада биће оне конструкције где су оба начина исказивања присвојности подједнако прихватљива по питању синтаксе и семантике. Циљ рада је утврђивање степена

* stefanovicneda@gmail.com

склоности говорника ка одабиру једне од конструкција, онда када су обе формално сасвим прихватљиве, а у зависности од прагматичких и социолингвистичких фактора. Наша прва предикција била је да склоност ка дативској конструкцији расте у контекстима где је прагматички тематизован посесор, што бисмо могли повезати са значењем логичког субјекта у дативу. Друга предикција била је да склоност ка дативској конструкцији такође расте у контекстима где између посесора (особе која присваја) и посесума (онога што се присваја) (в. NIKOLIĆ 1997) постоји већа социолингвистичка блискост, при чему бисмо могли успоставити везу и са значењем етичког датива.

У другом поглављу поставићемо теоријско-методолошке оквире свог истраживања, кроз преглед претходних истраживања, и кроз опис коришћених метода. У трећем поглављу изложићемо резултате квантитативног истраживања, а у четвртом резултате квалитативног истраживања. Пето поглавље биће посвећено дискусији о резултатима које смо добили применом обе методе, те о могућим разлозима који су довели до тих резултата. Шесто поглавље представљаће закључак.

2. Теоријско-методолошки део

2.1. Преглед претходних истраживања

О двама врстама присвојности, о којима ћемо говорити у овом раду, у формалносинтаксичкој литератури се говори као о интерном (*internal*) и екстерном (*external*) посесору (в. KOENE, D'HULST 2002). Код интерног посесора, присвојни придев се јавља као адноминални модификатор, те улази у оквире именске фразе, док се дативска конструкција налази на позицији глаголске допуне, због чега је посесор екстерни (PAJKIN, VAN PETEGEM 2016).

За исказивање неутуђиве присвојности, која се односи на делове тела, среднике и делове ствари (PIPER, ANTONIĆ i dr. 2005), чешћа је употреба дативске конструкције (PAJKIN, VAN PETEGEM 2016). С обзиром на наведено, верујемо да се и преко ове склоности може тумачити осећање веће социолингвистичке присности при употреби дативске конструкције (нпр. „Удаје ми се другарица” уместо „Моја другарица се удаје”). Иако се за употребу датива за исказивање неутуђиве присвојности у српском језику, у односу на остале словенске језике, закључује да није експресивнија од других присвојних конструкција (ŠARIĆ 2002), овакви примери указују на експресивне потенцијале поменуте екстерне посесивне структуре. Осим отуђивости, фактори који се узимају у обзир при употреби дативске конструкције су и семантика предиката, синтаксичка позиција посесума, и сл. (в. MILIČEVIĆ 2013). Конструкције које истражујемо у овом раду јесу „конструкције у којима се посесивно осмишљава неки природни или друштвени однос” (PIPER, ANTONIĆ i dr. 2005), што није посесивност у најужем смислу.

У традиционалној синтаксичкој литератури спомиње се и то да је, при употреби дативске конструкције, реченица двозначна између означавања привременог и сталног власништва, док би присвојни придев означио искључиво стално власништво². Кроз истраживање спроведено у овом раду, посредно ћемо проверити и да

2 На пример: (1) Где ми је оловка? (коју сам јуче купила / коју си ми мало пре донела), у односу на: (2)

ли би употреба дативске конструкције у доленаведеном примеру могла да се објасни преко параметара који су предмет нашег истраживања: као сигнализирање тематизованости проблема који има посесор, због чега присвојност престаје да буде једино значење ове конструкције, те се она приближава и значењу логичког субјекта, а различити типови власништва постају прихватљиви.

Важно је назначити и да је употреба дативске присвојне конструкције чешћа и прихватљивија у југоисточним дијалектима српског језика, што је и очекивано, нарочито с обзиром на континуитет ове појаве и већу употребу у, на пример, македонском језику (в. MILORADOVIĆ, STANKOVIĆ 2010). Ова црта се понекад посматра као балканистичка, што је упитно с обзиром да се овакве конструкције јављају и у западнословенским језицима (в. PENINGTON 2012). Иако смо за ово истраживање формулисали примере који не би требало да буду дијалекатски обојени, испитаници јесу били преваходно са југа Србије, што треба узети у обзир како се не би правиле веће генерализације од предвиђених. Посесивни датив ипак није ограничен само на неке јужне поддијалекте, већ се јавља у говорима широм земље (в. MILORADOVIĆ 2008).

Осим присвојног датива, за нашу анализу биће важно да имамо у виду још неколико типова датива у српском језику. Међу њима су субјекатски датив, односно „живи ентитет (по правилу човек) који је носилац потребе, осећања, расположења...” (ANTONIĆ: 80), као и етички датив, којим се исказује „лични однос / близак, фамилијарни став говорника према саговорнику преко пропозиционог садржаја реченице” (ANTONIĆ 2004: 96). Сматрамо да би се одређене очекиване социолингвистичке нијансе значења присвојног датива могле објаснити кроз преплитање значења присвојности са значењима ових типова датива.

Као могуће утицаје на одабир посесивне конструкције посматраћемо тематизованост посесора и блискост између посесора и посесума. Социолошка блискост и дистанца представљају се и тестирају уз помоћ Богардусове скале (в. VARK, GALIER 2007)³. За питања информацијске структуре, најважнија су обележја теме, фокуса и контраста, при чему тема представља оно о чему се говори, што је већ поменуто или познато (STANKOVIĆ 2020). Сматрамо да, у погледу информацијске структуре, на избор присвојне конструкције може утицати то да ли је посесум оно што је главни елемент тематског дела реченице, као и то колико су посесум, посесор и однос између њих део старе инфомације.

2.2. Методологија истраживања

Наше истраживање састоји се из два дела, квантитативног и квалитативног. У првом, квантитативном делу, 30 испитаника је у експериментима са судовима граматичности на Ликертовој скали оцењивало природност реченица које садрже

Где је моја оловка? (коју сам јуче купила / *коју си ми малопре донела) (IVIĆ 2002, према: ANTONIĆ 2004)

³ Према овој скали, однос највеће блискости имамо према некоме с ким бисмо се ородили, затим према блиском личном пријатељу, онда према комшији, колеги, земљаку, према некоме ко је само посетилац у твојој земљи, док највећу дистанцу осећамо према некоме кога бисмо најрадије избацили из своје земље. Ова скала је у великој мери коришћена и усавршавана (MATER et al. 2017), а при њеном коришћењу свакако треба бити опрезан и по питању културалних различитости.

један од два начина исказивања присвојности. У квалитативном делу, спровели смо интервју са фокус-групом од 5 учесника.

Прелиминарно квантитативно истраживање спроведено је преко Гугл упитника. Посматраћемо га као прелиминарно због увида стечених како преко сâмог упитника тако и преко квалитативног дела истраживања, на основу којих смо могли да донесемо закључке о могућностима потпунијег приступа овом питању на квантитативни начин убудуће. У овом делу истраживања, задатак учесника био је да, на Ликертовој скали, оцене прихватљивост понуђених реченица као одговора на задато питање. Свако питање пратиле су две реченице као одговор, које су се разликовале само по типу присвојне конструкције. Кроз формулацију питања и одговора одређено је да ли је посесор тематизован или не, и колико је близак однос између посесора и посесума⁴. У свим примерима је посесор био у првом лицу, јер је то контекст који најчешће отвара могућност употребе дативске конструкције (ПЕНИНГ-ТОН 2012), као и због лакшег тематизовања и упућивања на однос посесора према посесуму. Упитник се састојао од 24 циљне реченице и 24 филера. Од 24 реченице, 6 је било са обележјем блискости посесора и посесума и тематизованим посесором, 6 само са обележјем блискости, 6 само са тематизованим посесором, и 6 без и једног и другог обележја. Сви учесници су били припадници млађе популације, до 30 година, и са простора југоисточне Србије. Реченице у филерима нису биле повезане са темом овог истраживања. Линк ка упитнику налази се у делу „Прилози” на крају рада.

Квалитативни део истраживања подразумевао је интервју са фокус-групом од 5 учесника. Ови учесници нису претходно учествовали у квантитативном истраживању, како их контексти који су тамо задати не би усмерили, и како би могли слободније да осмишљавају своје примере и дају своја запажања. Учесници су такође били припадници млађе популације, до 30 година, и такође су говорници са простора призренско-тимочког дијалекта. Интервју са фокус-групом спроведен је преко *Zoot* платформе. Питања су била отвореног типа.

3. Квантитативни део истраживања: резултати

Квантитативни део истраживања обухватио је оцењивање реченица са једним од два начина исказивања присвојности, у различитим контекстима. Од испитаника је тражено да упореде оба могућа одговора, и да их појединачно оцене на Ликертовој скали, оценом од један до пет.

Наша предикција да ће реченице у којима је присвојност изражена дативском конструкцијом бити прихватљивије у контекстима у којима постоји социолингвистичка блискост није потврђена резултатима квантитативног истраживања. Предикција о утицају тематизованости посесора на одабир дативске конструкције уместо присвојног придева такође је оповргнута. Међутим, можемо да приметимо

4 На пример, и на питање „Шта има ново код тебе?”, као и на питање „Да ли неко може да помогне мом детету са задатком из математике?” одговор може бити „Моја сестра је дипломирала математику! / Сестра ми је дипломирала математику!”, а задатак испитаника био је да оцене реченице са оба типа присвојне конструкције у контексту одговора на оваква питања. Али, у првом питању је посесор носилац теме, док у другом питању није. Дистинкција по питању блискости прављена је на основу разлике између неотуђиве и отуђиве посесије, атрибута, као и на основу Богардусове скале (сестра, рођака, другарица као блискије од неки комшија, суграђанин, земљак).

ниже оцене реченица са овом конструкцијом без тематизованости посесора, што нам може сугерисати да тај фактор ипак не треба одбацити, иако присвојни придев остаје неутрална опција која је увек прихватљива. Графички приказ резултата налази се у наставку.

РЕЗУЛТАТИ УПИТНИКА



Графички приказ 1. Резултати упитника

У читавом упитнику примећена је тенденција ка давању високих оцена придевској присвојној заменици. С обзиром на то да је, као што ћемо у наставку рада видети, квалитативни део истраживања дао другачије резултате од квантитативног, у овом тренутку ћемо закључити да наше предикције нису потврђене, али их нећемо у потпуности одбацити. Изостанак тематизованости посесора је смањио просечну оцену природности дативске конструкције, иако постојање тематизованости није учинило да ова конструкција превагне над присвојним придевом. Овакви резултати потврђују да постоји (ограничен) утицај информацијске структуре, нарочито с обзиром на то да драстична разлика између услова није ни била очекивана, јер ниједна од присвојних конструкција у овим контекстима није неприхватљива, односно, није ограничена било каквим синтаксичким и семантичким факторима. О могућим разлозима за ограничења деловања овог утицаја говорићемо у делу рада са дискусијом о резултатима истраживања.

4. Квалитативни део истраживања: резултати

Други део нашег истраживања обухватио је интервју са фокус-групом од пет чланова. Интервју је спроведен преко *Zoom* платформе. У вођењу интервјуа тру-

дили смо се да питања буду отвореног типа, и да заиста добијемо, за сваки од контекста, конструкције које су говорницима најприродније, без усмеравања. На почетку интервјуа, објашњено им је како ће изгледати разговор и колико је очекивано трајање, али није им речена конкретна тема истраживања. Такође, нису им понуђене конструкције између којих треба да одаберу, већ им је објашњаван контекст (који садржи степен блискости са посесумом) и постављана питања (која тематизују или не тематизују њих саме као посесоре)⁵, на која су они давали одговоре који нужно садрже присвојне конструкције, иако нису одмах били фокусирани на њих. Интервју је структуриран тако да, у првом делу, прођемо кроз што више контекста у којима би испитаници одговарали на питања без фокусирања на присвојност, а да затим, у другом делу, када су испитаници већ увидели које се конструкције понављају у разговору, покушамо од њих да добијемо одговоре шта утиче на њихов одабир и какав је њихов доживљај разлике између ових конструкција.

Кроз интервју са фокус-групом, потврђена је предикција о утицају тематизованости посесора на одабир присвојне конструкције. Елемент социјалне блискости је примећен и коментарисан од стране испитаника, али се он испољавао само у контекстима где је већ постојала тематизованост посесора, док самостално није могао да изврши утицај. Дативска конструкција одабирана је од стране свих испитаника у контекстима где је постојала и тематизованост посесора и блискост са посесумом, а присвојни придев у свим контекстима где није постојало ниједно од ових обележја. Без обележја тематизованости, упркос постојању блискости, дативска конструкција није коришћена, док је једини контекст са разликама у одговорима испитаника био онај у ком постоји тематизованост посесора, без блискости са посесумом.

Након првобитних одговора, испитаницима су постављана питања о доживљају ситуације која је дата у наведеном контексту, те смо добили коментаре о односу према особи о којој је реч, као и о томе колико их се тиче ситуација о којој говоре. Такође, након добијања њихових интуиција питањима отвореног типа, испитаницима је тражено да прокоментаришу и примере са дативом у другој употреби сем посесивне, пре свега са етичким дативом и дативом у функцији логичког субјекта, на основу чега су прокоментарисали одређене сличности са примерима из претходног дела интервјуа. Осим тога, добили смо значајне опсервације од стране испитаника, које можемо повезати са начином индивидуалног одређивања степена блискости, са значајем степена блискости са саговорником, заједничког знања и процене релеватности означавања блискости, и са утицајем језика на екстралингвистичку стварност, поред утицаја стварности на језик. О свему овоме биће речи у наредном одељку рада.

5 На пример: објашњен им је контекст у ком треба да замисле да имају другарицу коју познају одавно, са којом се често виђају и друже, и која је недавно дипломирала на медицини. Потом је требало, имајући тај контекст у виду, да одговоре на питање „Шта се лепо десило код тебе ових дана?“, с једне стране, или пак да замисле да су у авиону са том другарицом, која чврсто спава, и да треба стјуардеси да одговоре на питање „Има ли доктора у авиону?“. На овај начин је направљена диференцијација између услова у ком постоји блискост и тематизованост посесора, с једне, и услова у ком постоји блискост али без тематизованости посесора, с друге стране. Уколико би се употребила нека друга именица, чији референт се не доживљава као близак, на исти начин би се добили и услови са тематизованошћу и без блискости, или без оба обележја.

5. Дискусија

Питање о утицајима социолингвистичких и прагматичких фактора на одабир присвојне конструкције у српском језику у овом раду смо анализирали користећи две методе, квантитативну и квалитативну. Док квантитативна метода омогућава прецизније поређење и дефинисање фактора утицаја, метода интервјуа омогућава значајно већи увид у ток размишљања испитаника, или макар у онај део који испитаници успеју да освесте.

У оба дела истраживања, потврђен је утицај тематизованости посесора, и дискурсне познатости посесора, посесума и њихове везе, која их чини прагматички старом информацијом. У таквим примерима, сматрамо да може доћи до преплитања присвојног значења личне заменице у дативу са значењем логичког субјекта у дативу, што је још једно објашњење за тематизованост, која је обично резервисана за позицију субјекта. У том смислу, у реченици у доленаведеном примеру (1), не добијамо само информацију да је то другарица особе која говори, већ и да се особи која изговара реченицу десила ситуација о којој говори. Дакле, поред тога што ову реченицу можемо парафразирати као „Моја другарица је дипломирала”, могли бисмо је парафразирати и као „Мени је другарица дипломирала” (где се присвојност уз именицу „другарица” подразумева), што је врло слично значењу логичког субјекта у реченицама попут „Мени се јуче десило нешто лепо”.

(1) Другарица ми је дипломирала.

Са друге стране, као што смо такође већ поменули, коришћењем придевске заменице добија се присвојно значење које је мање експресивно, али је експлицитније. С тим у вези, када је изговорена реченица из доленаведеног примера (2), сматрамо да су тиме дате две информације: „ја имам сестру” и „она је дипломирала”. Када је, пак, употребљена дативска конструкција, сматрамо да ту изостаје прва врста информације, и да је подразумевано да је она већ у заједничком знању говорника и саговорника, те да се зато не експлицира. Експлицитност придевске заменице је, верујемо, један од разлога зашто је овај начин исказивања присвојности преовладао у упитнику, јер су им испитаници дали предност услед јаснијег и неутралнијег значења, што је оцењено као важније због медијума испитивања.

(2) Моја другарица је дипломирала.

Према резултатима упитника, хипотеза о већој природности употребе дативске конструкције уколико постоји обележје блискости сасвим је оповргнута. Поред тога, и у интервјуу су се испитаници опредељивали радије за присвојну придевску заменицу у контекстима где није било тематизованости посесора, без обзира на обележје блискости. Ипак, учесници интервјуа су, и без постављеног питања о блискости, одмах препознали то као значајан фактор, који им чини употребу придевске заменице неприродном. Сматрамо да оваква ситуација не сугерише да је тематизованост једини фактор и да социјална блискост није значајна, већ да је тематизованост посесора неопходна да би обележје блискости такође постало део теме

и постало релевантно за исказивање.

Једна важна напомена добијена је од учесника у интервјуу, коју у овом истраживању нисмо узели у обзир, а за коју сматрамо да може бити засебно испитана, као и да чак може објаснити разлике у резултатима добијених у упитнику и у интервјуу. Ради се о томе да су испитаници имали осећај да одабир конструкције не зависи само од тога о коме говоре, већ и од тога коме говоре. Наиме, нагласили су да, уколико се обраћају свом блиском пријатељу, имају потребу да искажу блискост са својом сестром или другом особом о којој говоре, јер верују да је саговорнику та информација важна, како би схватио њихове емоције о ономе о чему говоре; док некоме ко им није близак не би имали потребу да укажу на блискост са особом о којој говоре, већ би само изнели одређене информације. Ово се може повезати са чињеницом да саговорник који није близак вероватно није ни упознат са другим особама из говорничког живота, те да оне нису у заједничком знању, што би био фактор који се више тиче тематизованости него социолингвистичке блискости. Наведено упућује да би и однос према саговорнику може бити посматран као засебан фактор.

Значајна је била и информација коју смо добили у интервјуу о индивидуалном одређивању степена социјалне блискости између посесора и посесуму. Наиме, за примере са именицама попут колега или комшија, испитаници нису имали утисак да се ради о некоме ко је на средини скале социјалне блискости, већ су их, на основу свог личног искуства, једни посматрали као блиске пријатеље, а други као потпуне незнанце. Наведено би такође требало размотрити у будућим истраживањима.

Осим тога, испитаници су приметили и могућност да се употребом одређене конструкције створи слика о стварности, осим могућности да стварност утиче на одабир конструкције. Наиме, приметили су како се у политичким или медијским говорима може користити дативска конструкција како би се створио утисак да се слушаоца тиче ситуација о којој је реч⁶. Штавише, из тог утиска може проистећи и утисак о већој блискости, због налажења у истој ситуацији.

Сматрамо да се управо у начину испитивања може пронаћи један од разлога за разлике у резултатима у двама деловима истраживањима. Наиме, када је кроз разговор, у интервјуу, од учесника тражено да се ставе у ситуацију спонтаног говора, чини се да им је то дошло много природније, с обзиром на сличност реалне ситуације и ситуације коју треба да замисле. У упитнику, пак, иако је у упутству назначено да треба да замисле да дате конструкције чују или изговарају у спонтаном говору, сасвим је могуће да су оцењивали одговоре на питања у контексту упитника, и да су стога давали већу предност експлицитности и јаснијој информативности присвојне придевске заменице над експресивношћу дативске конструкције, јер је, у контексту упитника, заиста било тешко перципирати означавање личне блискости као нешто што је релевантно. Поред тога, још један фактор који је могао да врши нежељене утицаје тиче се чињенице да се Ликертова скала, у лингвистичким истраживањима, превасходно користи за оцењивање прихватљивости, где су интуиције

6 Пример који су дали био је: „Суграђанина су нам неправедно затворили!“, чиме се сугерише да је то нешто што се и нама десило, а не само тој особи. Сличан ефекат није немогуће постићи и са присвојном придевском заменицом, уколико би она била наглашена („Нашег суграђанина...!“), али верујемо да би се тиме нагласила блискост пре него тематизованост, док се у првом случају преко тематизованости наглашава блискост, што чини ситуацију двоструко релевантном за посесоре.

многа јасније него када се постави питање о прагматичкој природности. Као што смо поменули, у свим просечним оценама дата је предност придевској заменици, с тим што је у контекстима без тематизованости и дискурсне познатости направљена већа разлика и смањена прихватљивост дативске конструкције. Најзад, још један разлог за различитост резултата у квантитативном и квалитативном делу истраживања може лежати и у дизајну упитника, у коме је изостао шири контекст на основу кога би испитаницима било јасније на основу чега треба да дају предност једној од понуђених конструкција, што ћемо узети у обзир у потенцијалном даљем истраживању овог питања.

Још један од могућих разлога за давање предности присвојном придеву у упитнику може бити и свест о дијалекатској употреби дативске конструкције која није у складу са стандардом. Због тога би могло доћи до једне врсте хиперкорекције, и одбацивања чак и оних конструкција са дативом које стандард не забрањује⁷. Ово представља још једну конфундирајућу варијаблу коју би требало имати у виду у даљим истраживањима. У интервјуу, где је разговор био мање формалан, верујемо да дијалекатске црте говора нису оптерећивали испитанике.

Када сагледамо резултате оба дела истраживања, можемо донети одређене закључке, али и отворити нова питања за даље проучавање. У истраживању се показало да тематизованост посесора може утицати на повећање изгледа за употребу дативске конструкције. Тематизованост је довела до давања предности дативској конструкцији над конструкцијом са присвојном придевском заменицом у интервјуу, док у упитнику то није био случај, за шта постоји могућност објашњења сâмом природом истраживачког поступка. Социјална блискост се није показала као фактор који може утицати самостално, ни у квантитативном ни у квалитативном делу истраживања. Међутим, на основу опсервација испитаника у интервјуу, можемо закључити да социјална блискост јесте једно од нијанси значења коју дативска конструкција доноси, за разлику од неутралне конструкције са присвојним придевом. Ипак, импликатура о овој нијанси значења може се извести само уколико постоји тематизација посесора, а самим тим и његовог личног односа према посесуму. Верујемо и да су тематизација посесора (и његовог односа према посесуму), с једне стране, и социјална блискост, с друге, заправо питања која су међусобно повезана више него што на први поглед делује. Без тематизације посесора, не може се јавити потреба за имплицитним исказивањем социјалне блискости. Исто тако, без социјалне блискости говорника и слушаоца, и познатости посесора, посесума и њихове везе слушаоцу, не може доћи до тематизације посесора и односа према посесуму. Такође, уколико стекнемо утисак да нас се тиче ситуација у којој се налази одређена особа, то може створити већи доживљај блискости са њом. Дакле, иако не можемо донети потпуне и коначне закључке, сматрамо да нам је ово истраживање донело значајне увиде у могућности исказивања различитих значења који су нам интуитивни иако их нисмо увек свесни. Нијансе значења добијамо захваљујући преплетености падежних значења, као и захваљујући утицајима информацијске структуре на

⁷ Не треба искључити ни могућност да би говорници јужних дијалеката заправо посматрали дативску конструкцију као прихватљивију, управо због њене веће учесталости у овим дијалектима, али, трудили смо се да примери у овом истраживању буду сасвим у складу са стандардом, без дилема о дијалекатској обојености.

импликатуре које ћемо извести о експресивности употребљеног израза.

У будућим истраживањима, уколико би она била рађена квантитативно, било би неопходно пружити шири контекст испитаницима. Оваквим начином истраживања, требало би се фокусирати на тематизованост, која се показала као фактор утицаја, и тек уз коју се утисак о социјалној блискости може испољити. Истраживање би могло бити фокусирано само на дативске конструкције, како би се могло утврдити у којим контекстима се она оцењује као прихватљивија, уместо поређења са конструкцијом са присвојним придевом, која је, као неутрална, стандардно прихватљива, иако мање експресивна.

6. Закључак

У овом раду бавили смо се избором између интерног и екстерног исказивања присвојности у српском језику, односно избором између придевске присвојне заменице и личне заменице у дативу, и то не по питању синтаксичких и семантичких ограничења употребе једне од тих конструкција, већ по питању социолингвистичких и прагматичких утицаја на природност употребе ових конструкција у различитим контекстима. Занимали су нас они случајеви у којима су оба начина исказивања присвојности потпуно једнако прихватљива по свим синтаксичким и семантичким условима, како бисмо испитали могућност утицаја других, суптилнијих фактора, и на спектар значења, осим примарног присвојног значења, која се њима могу исказати.

Приступили смо овом питању кроз две различите методе, квантитативну и квалитативну, односно, методу упитника и методу интервјуа са фокус-групом. Резултати добијени овим двама типовима истраживања се разликују, а један од могућих разлога јесте управо начин испитивања и процена испитаника о релевантности оних обележја које смо желели да испитујемо. На основу збирних резултата, можемо закључити да фактори који се тичу информацијске структуре имају утицаја, док социјална блискост може представљати део значења дативске структуре, али тек ако постоји тематизованост посесора која ће његов однос према посесору учинити релевантним за извођење импликатуре. Ипак, ови утицаји не омогућавају надвладовање дативске конструкције над присвојним придевом, који је у свим контекстима неутралан и прихватљив.

Општи закључак који можемо донети на основу овог истраживања јесте тај да различити језички домени заиста могу вршити свој утицај у мањој или већој мери чак и у исказивању наизглед једноставних релација као што је присвојност, уз могућност исказивања ширег спектра значења него што се на први поглед чини. У будућим истраживањима било би неопходно прецизирање контекста и проналажење начина да се добију интуиције о циљним факторима утицаја, прагматичким и социолингвистичким. На основу резултата овог истраживања о начинима исказивања присвојности, можемо закључити да се падежна значења допуњавају и да, уз утицај информацијске структуре, отварају простор за већу експресивност значења дативске присвојне конструкције, али и да та експресивност није у свим контекстима једнако пожељна и релевантна. Можемо закључити и да је категоризација стварности уз помоћ језика комплекснија и богатија од свођења на синтаксичке

категирије и семантичке прототипе, те да се они могу допунити различитим нијансама разумевања значења из угла свих језичких домена.

Цитирана литература

- ANTONIĆ 2004: ANTONIĆ, Ivana. „Sintaksa i semantika dativa”. *Južnoslovenski filolog* LX (2004): 67–97. [orig.] АНТОНИЋ, Ивана. „Синтакса и семантика датива”. *Јужнословенски филолог* LX (2004): 67–97.
- IVIĆ 2002: IVIĆ, Milka. „Povodom makedonskih konstrukcija tipa Kola na brat mi / Kola od brat mi”. *Red reči, Lingvistički ogledi četiri* (2002): 75–80.
- KOENE, D’HULST 2002: COENE, Martine, Yves D’hulst. *From NP to DP* Volume 2: The expression of possession in noun phrases. John Benjamin’s Publishing Company, 2002.
- MATER et al. 2017: MATHER, Darin M., Stephen W. Jones, Scott Moats. „Improving upon Bogardus: Creating a More Sensitive Social Distance Scale”. *Survey Practice*, Vol. 10 Issue 4. 2017. <https://www.surveypactice.org/article/2770-improving-upon-bogardus-creating-a-more-sensitive-and-dynamic-social-distance-scale> 31. 3. 2022.
- MILIČEVIĆ 2013: MILIČEVIĆ, Maja. „The possessive dative in Serbian as a valency phenomenon: a preliminary empirical study”. *Valentnost reči i izraza: morfosintaksički, semantički i pragmatički aspekti* (2013): 349–362.
- MILORADOVIĆ 2008: MILORADOVIĆ, Sofija. „Vrode razvernutoy v prostranstve diahronii”. *Južnoslovenski filolog* LXIV (2008): 227–238. [orig.] МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Вроде развернутой в пространстве диахронии”. *Јужнословенски филолог* LXIV (2008): 227–238.
- MILORADOVIĆ, STANKOVIĆ 2010: MILORADOVIĆ, Sofija, Stanislav Stanković. „O iskazivanju pripadničko-posedničkog odnosa u srpskim narodnim govorima na Kosovu i Metohiji”. *Kosovo i Metohija u civilizacijskim tokovima, međunarodni tematski zbornik* (2010): 159–174. [orig.] МИЛОРАДОВИЋ, Софија, Станислав Станковић. „О исказивању припадничко-поседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији”. *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, међународни тематски зборник* (2010) 159–174.
- NIKOLIĆ 1997: NIKOLIĆ, Miroslav. „SMILJKA STOJANOVIĆ, Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku. Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Monografija, Knjiga LXXVI, Beograd 1996, 500 str.”. *Južnoslovenski filolog* LIII (1997): 221–226.
- PAJKIN, VAN PETEGEM 2016: PAYKIN, Katia, Marleen Van Peteghem. „External vs. Internal Possessor Structures and Inalienability in Russian”. *Russian Linguistics* (2003): 329–348.
- PENINGTON 2012: PENNINGTON, James Joshua. „The Bosnian-Croatian-Serbian Adnominal Possessive Dative at the Syntax-Pragmatics Interface”. *Slavia Centralis*, (2012/1): 104–121.
- PIPER, ANTONIĆ i dr. 2005: PIPER, Predrag, Ivana Antonić, Vladislava Ružić, Sreto Tanasić, Ljudmila Popović, Branko Tošović. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica*. Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska, 2005. [orig.] ПИПЕР, Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременога српског језика: Проста реченица*. Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, Београд, 2005.
- STANKOVIĆ 2020: STANKOVIĆ, Branimir. *Osnovi pragmatike*. Filozofski fakultet, Niš, 2020. [orig.] СТАНКОВИЋ, Бранимир. *Основи прагматике*. Филозофски факултет, Ниш, 2020.
- ŠARIĆ 2002: ŠARIĆ, Ljiljana. „On the semantics of the „dative of possession” in the Slavic langu-

ages: An analysis on the basis of Russian, Polish, Croatian/Serbian and Slovenian examples". *Glossos*, Issue 3 Spring 2002 https://slaviccenters.duke.edu/sites/slaviccenters.duke.edu/files/media_items_files/3saric.original.pdf 31. 3. 2022.

WARK, GALIER 2007: WARK, Colin, John F. Galliher. „Emory Bogardus and the Origins of the Social Distance Scale". *Am Soc* 38 (2007): 383–395.

Neda N. Stefanović

PRONOMINAL POSSESSIVE CONSTRUCTIONS IN SERBIAN LANGUAGE: PRAGMATIC AND SOCIOLINGUISTIC FACTORS OF USAGE

The object of this paper are two types of pronominal possessive constructions in Serbian language, out of which one is expressed using possessive adjectival pronoun, while the other is expressed using personal pronoun in dative (*Moja drugarica je diplomirala / Drugarica mi je diplomirala*). The aim of the paper was to determine the contextual influences on the speaker's preference for one of these two constructions. Our hypothesis was that the thematization of the possessor represents one of the factors, considering the same form of dative logical subject, and that social distance / proximity represents the other factor, considering the same form of the ethical dative. A preliminary quantitative research was conducted, with Likert scale acceptability judgements, as well as a qualitative research, with a focus-group interview. The results of the quantitative questionnaire didn't confirm the hypothesis, given that the possessive adjectival pronoun had higher rates in all of the conditions, although the rates of dative constructions were notably lower in the conditions without thematization of the possessor. The results of the focus-group interview, on the other hand, showed the speakers' intuitions of the influence of thematization of the possessor, as well as social closeness of the possessor (when thematized) and the possessed. In addition, the interviewees mentioned the social closeness of the speaker and the listener as one of the factors, which could represent one of the reasons for the lack of the influence of forementioned factors in the quantitative section of the research. Further implications of this research apply to the interconnectedness of the case meanings, which led to the expressiveness of the dative structure, as well as to the influence of information structure on the additional meanings that can be conveyed by choosing dative possessive construction.

Keywords: Serbian language, social distance / proximity, thematization, possessive constructions, possessor, possessed

Прилози

Линк до упитника: <https://forms.gle/phTSF67TrRW6x2BD9>